

Wat kan groepsleiders in een gesloten inrichting helpen in het bespreekbaar maken van liefdesrelaties, intimiteit en seksualiteit?

Juliette Sonderman en Peer van der Helm deden onderzoek onder meisjes.

Meisjes in gesloten inrichtingen

Praten over seksualiteit

Tamar: 'Door wat er in het verleden is gebeurd, wil de leiding op de gemengde groep ons nu te allen tijde kunnen horen en zien. Keukendeur op een kier. Ik zou graag wat minder streng met de keukendeur willen en meer privacy.' Yentl: 'De regels voor fysiek contact gaan te ver en mogen wat soepeler. Als ik niet lekker in mijn vel zit, wil ik gewoon een knuffel: "Ik ben nu even verdrietig, geef me een knuffel. Dan kan ik even huilen." Maar dat kan en mag hier niet.'

Dit zijn twee citaten uit interviews met in totaal achttien meisjes die hun wensen formuleerden wat betreft het omgaan met intimiteit. Ze deden hun uitspraken tijdens een onderzoek dat we deden in een gesloten jeugdzorginstelling. Het was een onderzoek naar behoeftes van meisjes met betrekking tot intimiteit en seksualiteit in JeugdzorgPlus-instellingen. Op basis van dit onderzoek zetten we op een rij wat groepsleiders kan helpen in het begeleiden van meisjes in de gesloten inrichting – want de praktijk leert dat veel groepsleiders dit lastig vinden.

Ontwikkeltaak

Het aangaan van liefdesrelaties is een belangrijke ontwikkeltaak voor jongeren. Intimiteit en seksuali-

teit horen daarbij, ook als je in een gesloten inrichting verblijft. Jongeren hebben behoefte aan zelfbepaling, zeker op het gebied van onderlinge relaties. Maar dat is in een residentiële setting niet zonder risico's. Bij deze jongeren ligt – zowel binnen als buiten de inrichting – misbruik op de loer, ook omdat ze vaak zelf een verleden hebben dat gekenmerkt werd door misbruik, verwaarlozing en mishandeling. Misbruik is voor sommigen 'gewoon' geworden, en soms is het een ruilmiddel voor aandacht en affectie. Begeleiding van de ontwikkeling van jongeren met betrekking tot seksualiteit is een taak voor groepsleiders. Maar ze vinden het bespreekbaar maken van dit thema vaak ongemakkelijk.

Lichamelijk getroost worden en privacy zijn geen rare wensen voor een gemiddelde pubermeid. Maar hoe verenig je als groepsleider de doodgewone behoefte aan lichamelijk contact, zoals Yentl die verwoordt, met het relatief grote gevaar van misbruik in een gesloten inrichting? Dit is het dilemma waarmee groepsopvoeders op de leefgroepen dagelijks moeten omgaan.

Belangrijke kwestie

Alle geïnterviewde meiden vinden seksualiteit een belangrijk onderwerp om met leeftijdgenoten over te praten; daarin verschillen ze niet van de rest van de Nederlandse jeugd. Deze meiden willen unaniem meer ruimte van de groepsleiding om met elkaar ongehinderd over seks te kunnen praten (zie ook de eerdere opmerking van Tamar), maar die ruimte ervaren ze nauwelijks.

OVER DE AUTEURS

Dr. Juliette Sonderman en dr. Peer van der Helm werken bij het Expertisecentrum Jeugd van Hogeschool Leiden.

móét

foto: Bigstockphoto.com

Binnen de gemengde groepen is het hebben van een vriendje en/of seks een belangrijke kwestie. Als er een relatie is binnen de inrichting, is die meestal buiten de eigen leefgroep. De meiden vertellen tot hun genoegen dat zoenen met je vriend mag, dat ook hand in hand lopen wordt toegestaan en dat het hebben van een relatie altijd een onderwerp van gesprek is met de groepsleiding. Ze vinden het ook logisch dat dit een thema is; de groepsleiders in de inrichting vervangen tenslotte vaak tijdelijk de positie van ouders. Als we de groepsleider dus beschouwen als de plaatsvervangende ouder, verschillen deze meiden hierin niet van de 'gemiddelde' Nederlandse jongere. Want jongeren krijgen veel informatie over dit onderwerp van hun moeder.

Wat ook gewoon is, is dat de meiden graag willen dat de volwassenen (groepsleiders) normatief zijn in hoe er over deze onderwerpen wordt gecommuniceerd binnen de groep. Als er op een groep een groepsleider is die gemakkelijk praat over seksualiteit, dan waarderen de meiden dat. Als er bijvoorbeeld aan tafel grof wordt gesproken over seks, dan moet dat niet zonder commentaar voorbijgaan. Als er bij 'Goede Tijden Slechte Tijden' een thema over relaties voorbij komt dat vragen over seks oproept, is dat een moment waarop de inbreng van groepsleiders wordt gewaar-

De meiden willen unaniem meer ruimte van de groepsleiding om met elkaar ongehindert over seks te kunnen praten.

deerd. Daarnaast willen de meiden graag individuele kwesties met hun mentor bespreken. Een opvallende bevinding uit het onderzoek is ook dat alle meiden van de 'loverboygroep' tevreden zijn over het feit dat ze in een meidengroep zitten.

Voorzichtig opbouwen

'Ik zou niet op een gemengde groep willen zitten,' zegt Shenna. 'Ik wil liever met meisjes. Met jongens weet je niet wat voor problemen ze hebben en hoe ze zijn. Meisjes zijn qua problemen anders en jongens begrijpen dat meestal niet. En ook andersom: wij begrijpen hun problemen niet. Dus dan zal er wel vaak ruzie zijn.'

Het beleid van deze inrichting is dat deze meiden voorzichtig het contact met jongens opbouwen: eerst gaan ze in een meidenklas naar school, later krijgen ze onderwijs in een gemengde lesgroep. De meiden zelf zijn daar over het algemeen tevreden mee – zij het dat ze graag zelf inspraak willen over de timing van de gemengde activiteiten.

Wat wellicht normaal is, maar toch ingewikkeld in deze bijzondere omgeving, is dat de meiden desgevraagd vertellen over seks, en dat ze daarin verder gaan dan het (oogluikend) toegestane zoenen en

Bij deze jongeren ligt – zowel binnen als buiten de inrichting – misbruik op de loer.

- ▶ hand in hand lopen. Er is veel stiekeme en door jongeren gewenste seks. De meiden zelf zien als risico dat veel stiekeme seks tegelijkertijd onveilige seks is. Maar het bespreken hiervan met volwassenen is onmogelijk – want het is toch verboden? Daarover valt meestal niet met de groepsleiding te praten. In de zaken waar niet over gesproken mag worden of over gedacht (the ‘unspeakables’ en ‘unthinkables’ binnen

een organisatie), schuilt een belangrijk risico in de gesloten jeugdzorg voor verder misbruik.

Vlaggensysteem

In 2012 werd de jeugdzorg opgeschrikt door een rapport van de commissie-Samson, die concludeerde dat de overheid de afgelopen decennia ernstig heeft gefaald in haar taak om kinderen die zij onder haar hoede had, te beschermen tegen misbruik. De aanbevelingen van deze commissie leidden ertoe dat professionals binnen teams in de jeugdzorg beter spreken over seksualiteit en seksueel misbruik. Maar het gesprek aangaan met de jongeren over intimiteit en seksualiteit, is nog steeds iets wat slechts een enkele professional durft.

Meiden hebben behoefte aan veilige, niet-oordelende maar wel normerende groepsleiders als opvoeders. Het is duidelijk dat niet alle groepsleiders even gemakkelijk communiceren over dit onderwerp. Dat lijkt niet erg; ieder zijn kwaliteiten. In huisgezinnen praat ook niet iedereen met de kinderen over seksualiteit en toch gaat er veel goed. Wel lijkt het belangrijk dat er minstens één groepsleider per team zich makkelijk verhoudt tot dit onderwerp. Het is belangrijk dat in de instellings-

ACHTTIEN MEISJES AAN HET WOORD

Wat hebben meiden uit de JeugdzorgPlus-inrichting nodig om zich ten aanzien van intimiteit en seksualiteit positief te kunnen ontwikkelen? Is het inrichtingsbeleid wat hen betreft afdoende? Wat kunnen groepsleiders volgens de meiden betekenen in het dagelijks leven van deze meiden? Deze vragen stonden centraal in een eerste oriënterend kwalitatief onderzoek onder achttien meisjes in een JeugdzorgPlus-inrichting. We hielden interviews van ongeveer een uur over het onderwerp ‘liefdesrelaties en seksualiteit binnen een gesloten inrichting’. Van deze achttien meisjes verbleven er zes in een meidengroep vanwege loverboyproblematiek. Twaalf meiden verbleven in een gemengde leefgroep. Van hen waren er twee voor wie loverboyproblematiek de reden van hun verblijf was.

cultuur dit onderwerp een vast bespreekpunt is en niet alleen wanneer er problemen zijn.

Een hulpmiddel dat groepsleiders kan helpen is het vlaggensysteem, de inmiddels bekende methodiek die hulpverleners helpt om onder andere in teamverband gebeurtenissen rondom seksualiteit te bespreken. Het vlaggensysteem helpt om het normale van het afwijkende te onderscheiden door situaties te toetsen aan zes criteria: 1) is er sprake van wederzijdse toestemming, 2) van vrijwilligheid, 3) van gelijkwaardigheid, 4) is het gedrag leeftijdsadequaat, 5) is het gedrag contextadequaat, 6) schaadt het gedrag mogelijk het zelfres-

om deze kwetsbare jongeren te begeleiden naar hun volwassenheid. Wegkijken bij en het niet bespreken van de wens tot seksualiteitsbeleving horen daar niet bij en zijn in potentie gevaarlijk. Groepsleiders moeten met de jongeren over seks praten.

En beleidsmakers zouden zich mogen realiseren dat het niet erg is dat sommige groepsleiders beter zijn dan andere in het bespreken van dit onderwerp in de groep. Wel zou het onderwerp seks in mentorbegeleiding altijd een plaats verdienen. Het lijkt in ieder geval niet nodig dat iedere groepsleider zijn seksleven met de leidinggevende bespreekt, zoals André Rou-

Misbruik is voor sommigen 'gewoon' geworden,

en soms is het een ruilmiddel voor aandacht en affectie

pect? Door in teambesprekingen situaties uit de leefgroep te bespreken en aan deze criteria te toetsen, kan een team er samen uitkomen wat op het niveau van de groep verstandig handelen is. Deze manier van denken over seksualiteit en intimiteit op de leefgroep biedt een geobjectiveerd normenkader om dagelijkse dilemma's te bespreken. Het vlaggensysteem maakt het ook makkelijker om los van je team normatief te zijn over de dagelijkse kwesties, zoals relaties in 'Goede Tijden Slechte Tijden', keuzes qua verkering en al te stoere sekstaal aan tafel. Het vlaggensysteem maakt het zelfs voor de van nature minst bedreven groepsleider makkelijker om over seksualiteit te praten.

Beleid

Groepsleiders hebben beleid nodig dat ruimte biedt voor een veilige en normale ontwikkeling van de jongere. Hun normale behoeftes zouden – naast het beperken van risico's – onderdeel moeten zijn van de dagelijkse praktijk. Veel behoeftes van deze groep meiden ten aanzien van seksualiteit zijn niet vreemd, verschillen niet wezenlijk van andere pubers, en vermoedelijk verschillen ze ook niet van de behoeftes van meiden in andere inrichtingen. Deze jongeren zijn wel bijzonder in de mate van beschadigd zijn door en kwetsbaarheid voor seksueel misbruik. De forensische orthopedagogiek biedt voor de jongeren in de gesloten jeugdzorg ook een normatief kader, met als uitgangspunten empathie (minder koud en berekenend), meedoen in de maatschappij, perspectief en ontwikkeling. Het normatieve kader geeft de hulpverlening ook een zeer dringende morele opdracht

voet in 2013 suggereerde in een interview met *de Volkskrant*. Zo'n maatregel wekt de illusie van beheersing, terwijl seksualiteit voor groepsleiders in de gesloten jeugdzorg vaak juist aanvoelt als een mijnenveld. Steun aan en specifieke training voor groepsleiders lijkt een betere aanpak. ❖

NORMEN EN WAARDEN

Er is een grote diversiteit in normen en waarden met betrekking tot seksualiteit en in de behoeften op dit gebied. Die conclusie mogen we trekken uit de volgende interviewcitaten:

'Een kusje geven kan altijd wel, dat vind ik niet vreemdgaan.'

'Het is niet oké om zomaar met iedereen te zoenen.'

'Je beschermt je vriendinnen voor datgeen waar zij bang van worden.'

'Het is niet normaal dat iedereen weet wat zij en haar vriendje in het mentorhor doen.'

'Het is niet normaal om elke maand een andere vriend te hebben.'

'In het openbaar praten over je seksleven is niet normaal.'

'Roddelen over anderen is niet netjes.'

'Ik vind het minder erg om te zoenen met een jongen van wie ik de vriendin niet ken, dan wanneer ik zijn vriendin wel ken.'

'Gewoon meteen zoenen op een feestje is niet raar. Als je oprecht interesse hebt in een jongen is het raar om buiten een feestje om al na twee dagen te zoenen.'

'Ik vind het raar dat jongens zich aftrekken op meisjes van tv. Zoiets had ik nog nooit gehoord voordat ik hier kwam.'

'Ik ben niet zo iemand die in een relatie duikt als ik net iemand heb ontmoet.'

'Ik vind dat ik nog te jong ben voor seks.'

'Ik vind het niet oké dat jongeren seks hebben in de instelling, ik doe het liever in mijn eigen bed waar niemand het ziet.'